

Ola Larsmo

Jag vill inte tjäna

Albert Bonniers Förlag

Av Ola Larsmo har tidigare utgivits:

Vindmakaren 1983
Fågelvägen 1985
Engelska parken 1988
Odysséer 1990
Stumheten 1991
Himmel och jord må brinna 1993
Maroonberget 1996
Norra Vasa 133 1999
Andra sidan 2001
Stjärnfall. Om SF 2003
(tillsammans med Lars Jakobson
och Steve Sem-Sandberg)
En glänta i skogen 2004
Djävulssonaten 2007

På andra förlag:

Net.wars 1997 (tillsammans med Lars Ilshammar)
Joyce bor inte här längre 1999
(tillsammans med Stephen Farran-Lee)
404 2005 (tillsammans med Lars Ilshammar)

www.olalarsmo.com

www.albertbonniersforlag.se

ISBN 978-91-0-012085-6

© Ola Larsmo 2009

Tryckt hos GGP Media GmbH

Pössneck, Tyskland 2009

Till Rita

Mekaniska "verldsteatern" på Feithska tomten besöktes i söndags af talrika åskådare. Föreställningarna med sina vexlande scenerier erbjuda också åtskilligt af intresse. Den ena taflan efter den andra upprullas för publiken, och de sinnrikt konstruerade mekaniska figurerna gifva lif åt desamma. Flera af de mekaniska figurerna visa en rent af förvånande färdighet, t. ex. positivspelaren och hans tafvelförelisande bättre hälft samt arbetaren, som tänder sin pipa. Den automatiske lindansaren utför sina rörelser med en vighet och precision som trotsa någon man af facket. "Feens hof" återkallar i minnet taflorna från barndomens sagoverld. "Diohramat" utgör en mekanisk framställning af planeternas rörelser och andra naturfenomen och torde vara särdeles lämpligt och lärorikt för den vettgiriga ungdomen. — Föreställningen, som varar 1 ½ timme, avslutas med en del komiska figurer, färg- och stjernspel m. m.

Tidningen Upsala, 18 maj 1884

Han hade på senare tid fått för vana att sova på sidan, med ena benet uppdraget och det andra utsträckt. Han visste inte varför. Det var något som lättade då, något invärtes som han långa studieår till trots inte hade något namn för. Han lade märke till sin nya, nattliga ovana, utan att veta vad han skulle göra åt saken. Om morgonen kunde han genast avgöra på Ellen om han under natten varit nära att knuffa henne ur deras gemensamma säng.

När han vaknade satt hon på sängkanten och kammade sitt långa hår. Den blå rullgardinen höll det starka morgonljuset ute, släppte genom det i små nålstick bara. Då hon märkte att han var vaken vände hon sig mot honom och log. Det var ett leende han kände igen, och det gjorde honom på sin vakt; det var avsett att vara lugnande och kom alldeles innan hon skulle säga något som kunde irritera honom.

Vi får nog skaffa en bredare säng, sade hon, om det här ska gå.

Han vände sig på andra sidan och blundade, hörde hur hon reste sig och sträckte sig efter sina kläder som låg omsorgsfullt vikta på pallen bredvid hennes nattduksbord. Han låg med ansiktet bortvänt och låtsades dåsa ännu ett passande antal minuter.

När han åter vände sig om stod hon med ryggen böjd och ansiktet nära spegeln, nästan klädd, fäste upp sitt redan flätade hår. Hon mötte stumt hans blick i spegeln.

Han visste aldrig vad han skulle säga om morgonen. Så hade det alltid varit. Hon var naturligtvis van även vid detta. Han visste då ännu inte vem han var. Ur hans lakan steg en salt lukt av oro.

Matsalen vette in mot gården och låg numer så gott som alltid i skugga från det nybyggda flervåningshuset mitt emot. Andra människor hade kanske uppfattat ett sådant läge som en brist, ett tecken på att de valt fel bostad, att den inte var riktigt passande. Honom gjorde det dock vanligtvis ingenting alls, men denna morgon fann han rummet kyligt. Det fattades honom värme. Bordsduken kändes fuktig mot hans fingrar; frukostägget var redan ljummet när han fick det framsatt. För ett kort ögonblick for det genom honom att han skulle bli arg, be Lisa att hon tog ut det igen och kom tillbaka med något som gick att äta; men ilskan bara föll igenom honom utan att finna något fäste. Han åt halva och lämnade resten. Tuggorna växte i munnen och han kunde inte tvinga sig själv att svälja, han tuggade och tuggade och det slog honom att han måste se löjlig ut; men hustrun satt bara tyst vid bordets andra ände, ansiktet ned mot tallriken, blicken dold, till synes tankfull.

Genom fönstren i barnkammaren på andra sidan hallen föll samma starka solljus, det svaldes av den bruna kokosmattan och nådde aldrig fram till dem där de satt. Det skulle förmodligen bli en varm dag. Det fanns ingen glädje att hämta i detta.

Han trädde servetten ur dess elfenbensring och tor-

kade sig om munnen. Silverskeden på tallriken var mörk av oxid. Han mindes att man aldrig skulle äta just ägg med silversked, någon borde förklara det för Lisa. Men hon skulle ändå inte begripa vad oxidation var för något. Nåväl, nu fick hon putsa istället.

Han såg upp och fann att Ellen redan ätit färdigt och nu satt stilla och betraktade honom, återigen med samma leende. Var är barnen, sade han tankspritt, hörde dumheten, för att inte säga den brist på omsorg som nu, medan han ännu talade, gick i dagen i den egna rösten.

De är nog redan ute i parken med Ninnie, sade hon, och tillade: Det verkar ju bli en fin dag. Han nickade som om han fann detta tänkvärt, reste sig, sköt in stolen och gick ut i hallens dunkel, där solen nu tecknade bländande romber över mattan. Det gjorde ont att se på dem. Han stannade till framför den stora spegeln och försökte fånga sin egen bild, men i glaset fanns bara mörker och skugga: för hans ögon drev lysande blå fläckar. Han stod stilla och väntade. Kristus förbarma dig. Utanför ytterdörrens frostade glas gled skuggor förbi, han hörde ekan av röster och steg över trapphusets stenläggning. En kvinna med mörk röst sade något därute, eftersinnande, men fick ett kort skratt till svar. I köket slamrade Lisa tanklöst med bestick. Om någon kunde få henne att sluta, tänkte han och blundade, i hopp om att blicken skulle klarna om den slapp det stickande återskenet från golvet en stund.

Han tyckte sig då uppfatta en kort snyftning utifrån köket, som om det högljudda slamrandet kanske rentav var till för att dölja en tyst och skamsen gråt. Han fortsatte att blunda och skärpte hörseln, men ljudet upprepades inte. Han stod med kravatten mellan händerna och den

ännu oknäppta kragen hängande. Om någon bara kunde få människan att sluta väsnas.

Han kände hustruns värme vid sin sida redan innan han slagit upp ögonen. Här, låt mig hjälpa dig, sade hon tyst, nästan i en viskning fastän de var ensamma i hallen. Hon ställde sig bakom honom och knäppte först hans krage, lade sedan flugan över hans axlar, knöt den så med vana händer, så som så många gånger förut. Tyget i hennes klänningsärmar frasade, och han blev åter varse hennes doft, hennes värme, drog sig undan helt lätt, några millimeter bara, utan att tänka sig för, med en känsla som bäst lät sig beskrivas som otillräcklighet. Hon märkte det naturligtvis, fortsatte knyta, men hennes rörelser blev mer skyndsamma. Så var hon färdig och tog ett steg tillbaka. Så, sade hon. Han såg upp. Kravatten satt precis som den skulle, ovan ett alldeles vitt skjortbröst. Han uppfattade bara nedre delen av sitt ansikte i spegeln, huden färglös, mustaschen tunn och matt. Bakom hans rygg stod hennes skugga som en sky, något stort och växande, en väderlek.

Det blev väl bra det, Stig, sade hon och tog ännu ett steg tillbaka, som för att låta honom se sig själv ostörd.

Ja, sade han, det blev mycket bra. Tack ska du ha.

Innan han gav sig av gick han in i badrummet. Här var ljuset starkare, men samtidigt milt, dämpat genom det höga och likaledes frostade fönstret. Han trevade på hyllan tills fingrarna fann den lilla saxen. Framåtböjd och med ögonen nära rakspegeln på skänken försökte han så jämna till mustaschen, som i hallspegeln sett så spretande och livlös ut. Han klippte ett strå här och ett där, fann inget mönster att följa. Så var det med en klen skäggväxt där stråna stod åt alla håll. Hans hår hade på senare år blivit tunnare och han besvärades inte längre av den irriterande

virveln där bak. I sin katastrofala ungdom hade han en tid försökt sig på att odla helskäg, men upptäckte snart att det kom att skifta i olika färger, eller nyanser, en enda röra av brunt, svart och rött. När han tyckte sig märka hur studentkamraterna gjorde narr av honom bakom hans rygg rakade han av det mesta. Men mustasch hade han haft sedan dess. Nu undrade han, med ett plötsligt infall, om han skulle ta bort den med. För att se hur han tog sig ut: bli en annan och ändå inte. Han granskade nedre delen av sitt ansikte i rakspegeln och bestämde sig för att låta bli. Han riskerade att göra ett vekt intryck, vilket vore oaktsamt just en dag som denna. Han föredrog den lilla, lätt konkava rakspegeln då den inte visade honom ögonen. De var hans svaga punkt.

Klockan i matsalen brukade visa rätt och drog sig inte mer än några minuter i månaden. Han kunde konstatera att det ännu var långt ifrån bråttom. Doktor M hade gett honom en tid klockan halv elva, och ännu var hon bara kvart i nio. Det kändes egendomligt att åter ha en tid att passa, egendomligt och samtidigt svävande; som vore han lätt som en måsfjäder och kunde blåsas vartsomhelst av en plötslig vindby.

Måsfjäder; ordet hade kommit till honom ingenstans ifrån, med ett vidhängande minne. Han stod med blicken riktad mot urtavlans romerska siffror men såg dem inte, utan hur han en kväll för några år sedan dröjt sig kvar vid räcket mot kvarnfallet och lagt märke till hur en ensam fågelfjäder kom drivande genom luften, på väg ned mot vattenmassorna. Han hade stått kvar, väntat på att få se den försvinna i det framstörtande vattnet; men så fort den närmade sig ytan kastades den tillbaka upp i luften, bara

för att åter börja sänka sig. Han hade stått orörlig mycket länge, ända tills han märkte hur han frös och de förbipasserande börjat ge honom undrande blickar; i skymningen blev fjädern också allt svårare att urskilja. Men så länge han var kvar hade den ännu inte nuddat vattenströmmarna. Han gick sakta hemåt i den gula skymningen, medan svalornas vingspetsar strök över åns nedanför domkyrkan lugnare vattenspegling, utan att minsta krusning gick att urskilja i deras spår.

Medan han stått inne i badrummet var det som om allting stillnat. När han kom ut i hallen var huset tyst, Lisas stök hade upphört och han visste inte vart hon tagit vägen. Även Ellen hade dragit sig tillbaka, kanske till sitt syhörn, kanske med en bok till sängkammarens enda fåtölj. Han trodde inte att hon gått ut före honom; på kroken i hallen hängde hennes sjal ännu kvar och hennes hatt låg på hyllan.

Han makade sig närmare fönstret, försökte se åt sidan ut genom glaset i en brant vinkel, för att om möjligt uppfånga en glimt av parken, kanske få syn på barnen och Ninnie där de höll till så dags om morgonen. Men allt han såg var glasets vattringar och det grönt skimrande ljuset nedifrån. Det var bara att gå ut, sade han sig, han kunde gå ned och se dem på håll utan att störa innan han gav sig av till sjukhuset. Men han ville helst undvika att bli sedd. Han stod kvar och lyssnade. Allt var ännu lika stilla, tystare än han någonsin tidigare lagt märke till. Klockans tickande. Det är tiden på dygnet, sade han sig, nu, timmen efter att många gett sig av och de som ännu är kvar är fullt upptagna av hushållsbestyr. Jag har först på senare tid varit hemma så dags och vet därför ännu inte hur denna timma låter i mitt eget hem.

Just därför, sade han sig, det var just därför som han kände sig så malplacerad, här där han hörde hemma. Han var inte van att befinna sig i detta rum vid denna tid på dagen, och aldrig tidigare utan att ha något att ta sig för. Det var ett ögonblick som inte rymde honom och aldrig gjort det.

Därför sätta sig i rörelse.

Med plötslig skyndsamhet gick han ut i hallen och tog hatten i handen, lyfte den nya, svarta promenadkappen ur klykan, öppnade tyst ytterdörren och gick ut i trapphuset utan att säga någonting alls. Det var enklare så. Han klev så ljudlöst han kunde över trapphusets svartvita stendläggning utan att se åt vänster och den tillbommade dörr där det tills helt nyligen suttit en mässingsskylt med ordet *mottagning* i snirklig stil. Han ville inte se skruvhålen där träet ännu lyste ljust uppfläkt, ett sår utan förband. När han hunnit ett våningsplan ned tyckte han sig höra hur dörren en trappa upp öppnades och sedan stängdes på nytt, som om någon drabbats av en eftertanke; men det var svårt att avgöra, då ljudet nästan dränktes i ekot av hans egna, nu allt snabbare steg. Han stannade inte. Så öppnade han porten och steg ut.

Vårsolens ljus och värme träffade honom med kraften hos ett hammarslag. Han stannade upp med en svidande hetta mot det tunna håret på sin hjässa, handen lyft som till skydd. Slöt ögonen utan att slippa se: solen svart på himlen. Luften hade en sur och unken smak. På avstånd hästhovar som närmade sig, snabbt; längre bort, in under trädens kokande svarta kaskader av stelnat lövverk, hördes ljudet av vattenmassorna.

Han öppnade åter ögonen. Allt var som det skulle; bryggargvagnen passerade, hästen var brun och gammal

med svankande rygg, flaskorna på flaket klirrade ostämt och dumt. Kusken hade stora gulgrå mustascher, satt i sina egna tankar och gav honom inte en blick. Han såg sig om. Ingen han kände inom synhåll. Solen gick i moln. Åt ena hållet parken. Han satte hatten på huvudet och gick i andra riktningen, först långsamt, sedan med allt snabbare steg.

Han följde som vanligt gjutjärnsstaketet längs ån, där stenläggningen var som jämnast. När han närmade sig hörnet av Drottninggatan kom illamåendet åter krypande över honom; för vart steg var det som om en klåda steg ur själva gatstenen, allt starkare ju närmre gatukorsningen han kom, och han saktade ned utan att vilja det. Det var numera en ritual, detta att passera denna punkt under träden utan att gå för långsamt, utan att låtsas om något, och framförallt utan att någon annan skulle lägga märke till något särskilt i hans sätt att vara. Om aftonen i gatlyktorernas sken gick det bra: det var dagsljuset som var svårt att forcera. Är det herrn som är doktor, en skugga bara och hon var borta igen, han såg henne alltid, men numer oftast bara som något dunkelt, ett dammkorn i ögonvrån. Han blinkade. Ingenting alls. God morgon och ett ansikte skärt och litet svullet som ett nyläkt sår: är det herrn som är doktor och ingenting hade han egentligen att säga henne denna första morgon, han förstod inte då att hon stått där och väntat på honom, kanske i timmar, medan orden vändes som småsten i hennes mun. Håret under sjalen var tunt och ljusbrunt, nästan utan färg, hela hon tunn under mörka slitna plagg; bara huvudet stort och runt som ett barns och med en hud som om hon skrubbat sig och skrubbat sig tills hon nästan var sårig. Ögonen blanka

och rödsprängda; hon såg bortom honom upp mot den lågt hängande himlen. Är det herrn som är doktor *doktor*

Han hade gått förbi och sedan stannat. Han hade redan varit irriterad över något vardagligt, han mindes inte vad, han hade stannat och vänt sig om och hon hade stått framåtlutad, hela hon i en underlig vinkel och han hade svarat henne *Och så vad, hur så*, och hon hade svalt och svalt och sett honom i ögonen, ett ögonblick som varat så länge att han hunnit bli först osäker och sedan känt att han borde bli arg, han blev inte arg fast stunden krävde det, ett mått av öppen irritation, det var vad som förväntades, och sedan vände hon sig bort och kräktes ljudlöst över räcket, ned i ån. Över henne stod kastanjeblommorna i majestätiska klasar, fullt utslagna, elfbensvita med små precisa, rosa stråk, och han sänkte blicken ned mot henne och såg spåren av uppkastningar på stenläggningen, vitt som mjölk och små röda stänk. Hon var barfota. Kring hennes fötter några duvor, kuttrande, pickande. Ljudet av strömmande vatten.

Hon fanns inte längre här. Vad som återstod var bara en svårighet hos honom själv att passera det stället, det var urgröpt, det var det ord han fann, *urgröpt*; eller kanske handlade det om ett slags strävhet i luften, där under trädronans skugga. När han skyndade förbi platsen med blicken sänkt, med vad som han tänkte sig måste se ut som små, löjeväckande mussteg, klor mot sten, slog kyrkklockorna sina fyra slag för jämn timme. Han såg inte upp, hade ännu inte vant sig vid koppartornens brant mörka silhuetter. Det skulle han aldrig göra. Han skyndade vidare. Det var bråttom att komma därifrån; ändå hade han nästan två timmar kvar att slå ihjäl. Hon hade luktat. Just lukten kunde ännu komma över honom ibland, överväldigande, ur ingenstans. Det var allt.